

DİJİTAL AKTİVİZM VE SOSYAL MEDYA AKTİVİZM KAVRAMLARINI AYIRMAK: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME (Sayfa 81-89)

Doktora Öğrencisi Sezen GARİP

Ege Üniversitesi

İletişim Fakültesi/İletişim Araştırmaları Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-5488-8573

sezengarip24@gmail.com

Öz

Yeni toplumsal hareketler bağlamında akademik çevrede ele alınan aktivizm kavramı, yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi doğrultusunda tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda dijital aktivizm kavramı her ne kadar ön plana çıksa da sosyal medya aktivizm kavramının da kullanıldığı görülmektedir. Nitekim değerlendirilen literatürde, dijital aktivizm kavramının yaygın olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Söz konusu bu çalışma ise, “dijital alanda gerçekleşen her aktivizm hareketi, dijital aktivizm kavramı altında ele alınmalı mıdır?” sorusunu sormaktadır. Bu soru doğrultusunda, ilk ağ tecrübelerinden sosyal medya platformlarına kadar uzanan iletişim teknolojilerindeki gelişmeler incelenmiştir. Öncelikle yeni toplumsal hareketler doğrultusunda ortaya çıkan aktivizm kavramı üzerinde durulmuştur. Aktivizm kavramının internet ile yaşadığı değişim ele alınmıştır. Bu değişim ile ortaya çıkan dijital aktivizm kavramı ve sosyal medya aktivizm kavramları tanımlanmıştır. Çalışmanın sorduğu soru doğrultusunda, iletişim teknolojilerinin değişim sürecinde gerçekleşen aktivizm hareketleri, dijital aktivizm ve sosyal medya aktivizm kavramı ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda, sosyal medya aktivizmi ile dijital aktivizm kavramlarını ayırmanın önemi sorgulanıp tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Aktivizm, Sosyal Medya Aktivizm, Aktivizm, Toplumsal Hareketler, İnternet.

Separating The Concepts Of Digital Activism And Social Media Activism: A Theoretical Evaluation

Abstrac

The concept of activism on the basis of new social movements is discussed in line with the development of new communication technologies. Although the concept of digital activism comes to the fore in these discussions, it is seen that the concept of social media activism is also used. In this study, “should every activism movement taking place in the digital space be considered under the concept of digital activism?” is asking the question. In line with this question, developments in communication technologies ranging from the first network experiences to social media platforms were examined. In line with the question asked by the study, activism movements that took place in the change process of communication technologies were evaluated by considering the concept of digital activism and social media activism. As a result of this evaluation, the importance of separating the concepts of social media activism and digital activism was questioned and discussed.

Keywords: Digital Activism, Social Media Activism, Activism, Social Movements, Internet.

Çalışma Alanı: İletişim

GİRİŞ

Toplumsal hareketler insan yaşamının bir parçasıdır. İnsanı şekillendiren sosyal ve çevresel faktörler değiştikçe toplumsal hareketler de bu değişime ayak uydurmuştur. Bu değişimin öne çıktığı 1970'li yıllarda, yeni toplumsal hareketler bağlamında aktivizm kavramı literatüre kazandırılmıştır. Artık küresel anlamda toplumsal sorunlar adına ses çıkarmanın yeni adı aktivizm olmuştur.

Sokak protestoları kapsamında gerçekleşen aktivizm hareketlerine bakıldığında, 1990'lı yıllardan itibaren arkasına internet uygulamalarının desteğini aldığı görülmüştür. 2010 yılına kadar gerçekleşen internet destekli aktivizm hareketleri, 2010 yılından sonra sosyal medya platformlarının da işlevselliği ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Toplumsal sorunların ön plana çıkması ve egemen güçlerin bu sorunlara kulak verip çözüme ulaştırması doğrultusunda, günümüzde de sosyal medya platformları üzerinden aktivizm hareketleri devam etmektedir. Nitekim bu aktivizm hareketleri etkileme gücünü değiştirmiştir. İlgili aktivizm konusu bağlamında bir sokak aktivizmini desteklemek adına gerçekleşebilen dijital alandaki aktivizm hareketleri, sadece dijital alanda yer alıp belirli bir noktaya kadar da ilerleyebilmektedir.

Söz konusu bu çalışma ise, dijital alanda gerçekleşen her aktivizm hareketini dijital aktivizm kavramı altında ele alınmasını sorgulamak istemiştir. Bilindiği üzere aktivizm, yapısı gereği sosyal bir sorumluluğu da içinde barındıran sosyal, politik, ekonomik veya kültürel alandaki herhangi bir sistemi değiştirmeyi, düzeltmeyi misyon edinmektedir. Bu bağlamda ilk ağ deneyimlerinden günümüzdeki internet uygulamalarına kadar yaşanan sürecin, aktivizm hareketlerinin etkisini de değiştireceği düşünülmüştür. Bu düşünce ile literatür değerlendirilerek dijital aktivizm kavramı ve sosyal medya aktivizm kavramı ele alınmıştır. Gerçekleşen bazı aktivizm hareketleri üzerinden bu iki kavram değerlendirilmiştir. Kavramsal açıdan aralarında fark olup olmadığı yani bu iki kavramı ayırmanın önemi tartışılmıştır.

1. Toplumsal Hareketler Bağlamında Aktivizm Kavramı

Toplumsal hareketlerin, var olan sistemde yaşanan problemleri değiştirme çizgisine 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'de başladığı bilinmektedir. Bu hareketlerin gelişimi ise 19. yüzyılın ortalarında özellikle Kuzey Amerika'da yaşanan olaylar doğrultusunda şekillenmiştir (Markoff, 1996: 45). Gelişim sürecini şekillendiren esas olaylar zincirini ise Fransa ve Amerika'da gerçekleşen devrimler ile modernizmin yarattığı etkiler başlatmıştır (İçli, 2015: 421-423). Bu doğrultuda toplumsal hareketlerin tam olarak başlamasında, 19 yüzyılın sonlarında ses getiren işçi hareketlerine vurgu yapılmaktadır (Aydemir, 2020: 1). Toplumsal hareketler nedir? sorusunu sorduğumuzda ise üzerinde hem fikir olunmuş ortak bir tanımın olmadığı görülmektedir. Çünkü her dönemde toplumsal hareketler yaşanmıştır ve o dönemin şartları çerçevesinde bu hareketler değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda bazı düşünürler toplumsal hareketleri farklı dinamikler kapsamında tanımlamaya çalışmıştır.

Toplumsal hareketlerin kısaca tarihsel süreç içinde ilgilendiği konu başlıkları o dönemler hakkında bizlere ipuçları da vermektedir. 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında gelişen hareketlere baktığımızda, sivil azınlıkların baş gösterdiğini görmekteyiz. Özellikle ifade özgürlüğünün konu edinildiği ve öğrenci hareketlerinin geliştiği dikkat çekmektedir. 1970'li yılların ortalarında ise kadın hakları, barış isteği ve çevre hareketi gibi konular ses getirmeye başlamıştır. 1980'lere gelindiğinde ise nükleer karşıtı ve silahsızlanma hareketlerinin yaygınlaştığı görülmüştür (Demiroğlu, 2014: 134-135). Yıllar geçtikçe değişen toplumsal yapı, insanların ilgilendikleri konuları da değiştirmiştir. 1990'lardan sonra da neo-liberal ekonomi yapısı içinde güçlenen sermaye sahiplerinin yaptırımları, toplumsal hareketlerin konuları arasına girmiştir. Daha çok globalleşen şirketler hedef gösterilerek, toplumsal hareketlerin temasını oluşturmaya başlamıştır (Yıldırım, 2019: 67). Farklı dönemlerde ortaya çıkan toplumsal hareketlerin esas olarak, tutarsız olaylarla karşılaşan insanların, bu sorunlu olayları düzeltmek veya olmasını istedikleri sistemi kurabilmek adına bir araya gelerek örgütlenmeleri doğrultusunda ortaya çıktığı görülmektedir (Aydemir, 2020: 2). Toplumsal hareketlerin geçen yıllar içinde farklı konulara eğilmesi, gelişen ve düşünen insanın dönüşümünün sürecidir. Nitekim bu durum toplumsal hareketlerin eski ve yeni olarak ayrılmasına neden olmuştur.

Eski toplumsal hareketler ‘değer yönelimli’ hareketlerdir. Bu hareketler mevcut sistemi sorgular. Mevcut sistem yerine farklı sistemleri önerir. Bu hareketler 1960’lı yıllardan önceki hareketlerdir. Örneğin 1789 Fransız ihtilali değer yönelimli bir harekettir. Çünkü bu devrimde mevcut sistemin yıkımı ve yerine yeni bir sistemin kurulması amacı vardır. Eski toplumsal hareketler varlığını 1960’lı yıllara kadar sürdürmüştür. Sınıf temelli hareketler olarak bilinmektedir (Aydemir, 2020: 60; Işık, 2015: 25-26). Yeni toplumsal hareketler ise, ‘norm yönelimli’ hareketlerdir. Daha çok reform hareketleri olarak da adlandırılmaktadır. Bu hareketlerde mevcut sistemin önceliği benimsenir fakat uygulanma biçiminin değiştirilmesi üzerinde durulur. Diğer bir deyişle, yeni bir sistem önermekten ziyade var olan sistemi değiştirmeyi amaçlar (Işık, 2015: 25-26). Özellikle 1970’li yıllardan sonra ele alınan hareket konuları yeni toplumsal hareketler olarak görülmektedir. Bu hareketler işçi hareketleri gibi sınıf temelli olmaktan ziyade kökten değişime inanan kimlik ve kültür temelli, çoğulcu gibi değerleri temel almaktadır (Aydemir, 2020: 60; Yıldırım, 2019: 67). Yeni toplumsal hareketlerin günümüzde gerçekleşen toplumsal hareketlerde de varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. 1970’li yıllarda yeni toplumsal hareketler olarak evrimleşen toplumsal hareketler, 2020’li yıllara gelindiğinde de sosyal, kültür ve kimlik temelli hareketler olarak gerçekleştirilmeye devam etmektedir. Öyle ki, kimlik ve kültür hatta yaşam tarzını savunma anlamında gerçekleşen bu hareketler artık ‘aktivizm’ kavramı altında konuşulmaktadır.

Literatür değerlendirildiğinde aktivizm kavramının konuşulmasında yeni toplumsal hareketlerin rolünün olduğu görülmektedir. Tabii ki bu konu hakkında da farklı görüşler dile getirilmektedir. Örneğin Gitlin (2003: 4) aktivizm kavramının 1970’lerde hiç duyulmadığını ve ne anlama geldiğinin bilinmediğini ifade ederken, Cammaerts (2007: 217) ise aktivizm kavramının 1970’li yıllardan itibaren günümüzdeki anlamıyla dile getirildiğini söylemektedir. Benzer şekilde yapılan başka bir açıklamada da 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkan çevre hakları, kadın hakları, çocuk hakları gibi konuların insanları bir araya getirmesi aktivizm kavramı bağlamında açıklanmıştır (Taylor, 2016). Anderson (1992: 152) da 1980’li yıllardan sonra aktivizm kavramının popüler olduğunu belirtmektedir. Tani’ye (2019: 4) göre de 1980 ve 1990’lı yıllardan sonra aktivizm kavramı bilinen anlamıyla tüm dünyada tartışılmaya başlanmıştır. Yeni toplumsal hareketler bağlamında aktivizm kavramını ele aldığımızda, sosyal ya da politik çabaların ve bu çabalar için geliştirilen etkinliklerin medya aracılığıyla yürütülmesi olarak tanımlandığı görülmektedir (Tursi, 2017: 23). Dahlberg-Grundberg (2016: 6) ise aktivizm kavramını, insanların sosyal, ekonomik, politik, kültürel konuları eşitlikçi bir sisteme getirmek için gerçekleştirdikleri eleştiri, yeniden tanımlama ve siyasal iletişim etkinlikleri olarak tanımlamaktadır. Aslında aktivizm; toplumsal problemleri, ideal bir toplumu, değişimi, savunmayı, çözümü, baskıyı ve iletişimi içerisinde barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Garip, 2021: 6).

2. İnternet ile Aktivizm Kavramının Evrimi

İnternetin ortaya çıkması günümüzde insan hayatını şekillendiren önemli bir gelişme olarak görülmektedir. 1960’lı yıllarda ortaya çıkan internet aslında askeri hedefler kapsamında geliştirilmiştir. Gelişim sürecinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Savunma Bakanlığı’nın bünyesinde bulunan İleri Araştırma Projeleri Ajansı Ağı (ARPANET)’nin önemli bir rolü bulunmaktadır (Zimmermann ve Emspak, 2017). İletişim ve haberleşme teknolojilerinin gelişmesinde tek önemli gelişme internet olmamıştır. İnternetle birlikte 1981 yılına gelindiğinde ilk kişisel bilgisayarın ortaya çıkması, 1983 yılında cep telefonunun icadı da toplumun yapısını değiştiren önemli gelişmeler arasında yer almaktadır (Işık, 2021: 115). 1989 yılında ise internetin gelişim sürecinde önemli bir adım olarak görülen World Wide Web (www) ortaya çıkmıştır (Sergeevna, 2020, s.19). Bu yenilik ile dünya çapında bir ağ ortamı yaratılarak birbirinden uzak insanların birbiriyle bağlantı kurmasına zemin hazırlanmıştır. Diğer bir deyişle, farklı toplumlar ve kültürlerin kolay ve hızlı bir şekilde iletişim kurmasının önü açılmıştır. Günümüzde mobil teknolojilerin hız kesmeden gelişmeye devam etmesi de iletişimin boyutunu değiştirmiştir.

Haberleşmenin boyut değiştirmesinde, internet bağlamında kullanıcıların gereksinimlerine göre gelişim gösteren Web teknolojilerine ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Web 1.0 ile başlayan yolculuk günümüzde Web 5.0

tartışmalarıyla devam etmektedir. Özellikle Web 2.0 döneminde ortaya çıkan sosyal medya kavramı ise aktivizm bağlamında ele alınması gereken bir olgudur.

İnternetin ortaya çıkması ve gelişmesi sonucu bugün tartıştığımız sosyal medya kavramı ve sosyal medya platformları aktivizm kapsamında insanların yeni haber alma ve verme kaynaklarını oluşturmaktadır. Web teknolojilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan sosyal medya platformları bilinirliğini giderek artırmakta ve insanların haklarını ve adaleti aradığı, sesini çıkardığı bir alan haline gelmiştir. Bu alan insanların kendi kamusal alanlarını oluşturması olarak da görülmüştür (Durmuş ve Gezgin, 2021: 44-45). Eski toplumsal hareketlerin konularından olan kölelik, işçi hareketlerinin yerini alan yeni toplumsal hareket konuları olan feminizm ve çevre hareketleri gibi konuların modern kampanyalar olarak görüldüğü dikkat çekmektedir. Bu kampanyalarında sosyal medya desteğiyle örgütlenen yapılara evrildiği görülmektedir (Sert, 2015: 19). Aslında genel bir çerçevede düşünürsek teknolojik gelişmeler toplumu dönüştürürken, aktivizm hareketlerinin değişmeyeceğini düşünmek anlamsız olacaktır. Çünkü toplumsal pek çok süreç artık teknolojiye bağlı ve dijitalden bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla artık yeni toplumsal hareketler bağlamında ortaya çıkan aktivizm hareketlerinin sosyal medya platformları ya da geniş tabirle dijital platformlarda örgütlenerek yayıldığı, eyleme dönüştüğü, etki yarattığı ve hatta sokak eylemlerine dönüşerek farklı bir sinerji yarattığı söylenebilir.

3. Dijital Aktivizm Kavramı

İnternet kullanımının giderek yaygınlaşması, aktivizm hareketlerinin bu yeni ortama taşınmasının önünü açmıştır. İnternet ve uygulamalarının taşıdığı özellikler sıradan vatandaşların yanı sıra devlet güçlerinin de kullanmasına neden olmuştur. Vatandaş ile egemen güçleri bir araya getiren dijital uygulamalar hak ve adaletin istenildiği, kolektif etkilerin yaratıldığı alanlar haline gelmiştir. Öyle ki, yasama, yürütme ve yargının yanında önemli bir güç olarak da görülmektedir (Dağtaş, 2008: 62). İnternet bağlamında iletişim teknolojilerinin bu denli gelişmesi küresel değişimleri, sosyal yaşamı ve tabii ki aktivizm hareketlerini de dönüştürmüştür (Durmuş ve Gezgin, 2021: 46). Dönüşen aktivizm hareketlerinin önemli bir örneği, Web 2.0'ın getirisi olan sosyal medya platformlarının önemli bir rol üstlendiği 'Arap Baharı'dır. 2010 yılında gerçekleşen olaylarda internet kullanımı artmış, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformları örgütlenme ve haber akışını sağlayarak olayların seyrini değiştirmiştir. İşte bu noktada aktivizm ve internetin ilişkilendirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Yaşanan aktivist hareketler ile dijital alan bütünleştirilerek 'Dijital Aktivizm' kavramı tartışılmaya başlanmıştır (Tosuner, 2015: 117). Yapılan tartışmalar içinde yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin aktivizm üzerinde önemli etkilerinin olduğu kabul edilmiştir (Yang, 2009). Özetle iletişim teknolojileri anlamında gerçekleşen tüm yenilikler toplumun her katmanını etkilemiştir. Ekonomiyi, siyaseti, kültürel sistemleri ve insan davranışlarını da dönüştüren bu yenilikler, aktivist davranışların da değişmesine neden olmuştur. Yaşanılan dijital çağın hızlı dönüşümü düşünüldüğünde, dijital aktivizm kavramının tartışılması kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akademik alanda dijital aktivizm kavramı üzerine yapılan tanımlamalar değerlendirildiğinde, farklı yazarların benzer tanımlar yaptığı dikkat çekmektedir. Öncelikle dijital aktivizm denildiğinde, bireylerin ya da aktivizm hareketini gerçekleştiren kişiler olarak adlandırılan aktivistlerin, dijital ağların özelliklerinden yararlanması akla gelmektedir. Bunun yanında sokaklarda gerçekleşen protesto gibi geleneksel aktivizm etkinliklerini dijitalde gerçekleştiren ayırabilmek adına da dijital aktivizm kavramı kullanılmıştır (Ricketts, 2012: 186). Dijital aktivizm kavramını sadece boyutsal düzlemde ele alan düşüncelerde mevcuttur. Örneğin Karagöz (2013: 141) gelecek yıllarda internet uygulamalarının kullanılmadığı bir aktivizm hareketinin olmayacağını vurgulamaktadır. Gerçekleşecek olan her aktivizm hareketinin içinde internet illaki olacaktır. Yapılan başka bir tanımlamada, sivil toplumların siyasal katılım sağlayabilmek adına dijital ağlar üzerinde gerçekleştirdikleri toplumsal hareketler dijital aktivizm olarak adlandırılmaktadır (Karatzogianni, 2015: 1). En kısa tabirle dijital teknolojilerin egemen olduğu ve farklı etkinliklerin gerçekleştirildiği aktivizm hareketlerine dijital aktivizm denir (Görkem, 2016: 180). "Dijital aktivizm; sivil toplumun yönetim süreçlerine katılmak amacıyla internet destekli dijital platformlar ve cep telefonları aracılığıyla yürüttükleri kampanyalar, eylemler ve aktivitelerdir" (Tani, 2019: 15). Çoğunlukla dijital uygulamaların merkeze alınarak gerçekleştirilen bir aktivizm etkinliği olduğu görülse de bir sokak aktivizminin uzantısı olabileceği gibi bir sokak aktivizmine de yol açabileceği unutulmamalıdır. Özetle, sokak

aktivizmi/geleneksel aktivizm ile dijital aktivizmin birbirine entegre olduğu söylenebilir. Bu noktada Van Laer ve Van Aels'in (2010) dijital aktivizm hareketlerini ayırmak için kullandıkları temalar düşünülebilir. İnternet temelli yani sadece internet uygulamalarında gerçekleşen etkinlikler ile internet destekli yani geleneksel bir aktivizm hareketini desteklemek için gerçekleşen hareketler olarak da ikiye ayrılmaktadır. İster internet temelli olsun ister internet destekli dijital aktivizm kavramı; dijital iletişim teknolojilerine uyum sağlayan her bireyin diğer bir deyişle tekno-bireylerin gerçekleştirdikleri yeni toplumsal hareketler olarak tanımlanabilir (Işık, 2021: 114).

Yukarıda yapılan tanımlamalarda görüldüğü üzere dijital aktivizm kavramı üzerinden yeni bir aktivizm biçimi ele alınmıştır. Nitekim farklı kavramlarında dijital aktivizm yerine kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu kavramlardan biri de sosyal medya aktivizm kavramıdır.

4. Sosyal Medya Aktivizm Kavramı

Dijital aktivizm ve sosyal medya aktivizm kavramlarının ayırımına geçmeden önce sosyal medya aktivizm kavramını tanımlamak yararlı olacaktır. Cammaerts (2015: 2-4) sosyal medya aktivizm kavramını, aktivizm faaliyetlerini organize eden ve global harekete geçirme etkisi olan bir aktivizm türü olarak tanımlamaktadır. Sosyal medya aktivizmi, aktivizm hareketlerini kolaylaştıran, örgütsel çerçeveyi genişleten ve devrimlerin önünü açan bir aktivizm türüdür (Allsop, 2016: 1). Yeni toplumsal hareketin sürecini değiştirip dönüştürebilme gücüne sahip olan sosyal medya aktivizmi, kolektif duygunun yaratımına hizmet eden ve herkesin ilgili harekete ulaşabilmesi için farklı bir yol açan ve bu yolun sonunda önemli etkileri olan bir kavramdır (Westergaard, 2016). Aslında sosyal medya platformlarının gelişmesi ve giderek dünyada önemli mecralar haline gelmesi bu aktivizm türünün konuşulmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Westergaard'ın (2016) kolektif duygu yaratımına dikkat çekmesine paralel olarak Rani (2019: 1) de sosyal medya aktivizmini, farklı karakterleri bir araya getiren ve büyük kitlelerin ortaya çıkmasını sağlayan interaktif bir aktivizm türü olarak kavramı ele almaktadır.

Sosyal medya platformlarının popülerliği doğrultusunda gelişen sosyal medya aktivizm kavramının, geleneksel aktivizm olarak bilinen sokak hareketlerinin çok fazla kişiye ulaşamaması ya da bu hareketlerin ana akım medyada yeterince yer almaması neticesinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Çünkü günümüzde deneyimli birçok aktivistin ilgili aktivizm hareketini başlatacakları ilk alan sosyal medya platformları olmuştur. Önemli özelliklere sahip olan sosyal medya, aktivizmin sürdürülebilirliğini de etkileyebilir. Chon ve Park (2019) sosyal medya aktivizmini tanımlarken, sosyal medyanın bilgi yayma ve iletişim kurma özelliklerine atıfta bulunarak, sosyal medya aktivizmini iletişimsel eylem planı olarak görmektedir. Yani bu aktivizm türü, ilgili hareket kapsamında belirlediği hedeflere ulaşabilmek için sosyal medyanın kullanıcılara sunduğu nitelikleri kullanan bir aktivizm türüdür (Gretzel, 2017). Bir 'ekran arkası' aktivizm olarak da adlandırılan sosyal medya aktivizm kavramı, toplumdan dışlanan ve marjinal olarak görülen gruplar için önemli görülmektedir. Etkili iletişim süreçlerinin yaşandığı ve farkındalığın gerçek anlamda oluştuğu bir aktivizm türü olarak düşünülmektedir (Langfield, 2017). Sosyal medya aktivizmini kolektif duygu yaratan yani kolektif bir eylem olarak gören başka bir tanıma göre de bu aktivizm türü fikir birliği seferberliğidir. Ortak amaç etrafında fikir birliğine varan aktivistlerin gerçekleştirdikleri etkinliklerde pozitif etkilerin oluşmasını sağlamaktadır (Foster, Hennessey, Blankenship ve Stewart, 2019: 1). Kısaca sosyal medya aktivizmi, insanların sosyal medya vasıtasıyla ilgili aktivizm konusunda birbirleriyle bilgi alışverişinde bulunmaları, örgütlenme sürecini yaşamaları ve sosyal medya platformlarından faaliyetlerini gerçekleştirmesidir (Afşin, 2017).

Yapılan tanımlamalar ışığında sosyal medya aktivizm kavramının odak noktasının, sosyal medya platformlarında yer alan eylemler ile sosyal medyanın özelliklerinden yararlanan bireyler olduğu söylenebilir. Tabii ki bir aktivizm hareketi olarak çok fazla ses getirmek ve çok fazla insana ulaşmak anlamında önemli etkilerinin de olduğu görülmektedir. Bir önceki konu başlığında dijital aktivizm kavramına yönelik tanımlara yer verilmişti. Her ne kadar dijital aktivizm ile sosyal medya aktivizm kavramlarının içerik olarak birbirine benzediği görülse de aralarında önemli farkların olduğu düşünülmektedir.

5. Dijital Aktivizm ve Sosyal Medya Aktivizm Kavramlarının Ayrımı Üzerine Literatür Değerlendirmesi

Dijital aktivizm kavramının özellikle 2010 yılında gerçekleşen Arap Baharı olaylarından sonra akademik anlamda tartışılması (Tosuner, 2015) kavramın 12 yıllık bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Sosyal medya kavramının ise değerlendirilen literatür doğrultusunda 2016 yılından sonra üzerinde durulmaya başlandığı görülmüştür. Dolayısıyla bu kavramda 6 yıllık bir geçmişe sahiptir (Chon ve Park, 2019; Gretzel, 2017; Langfield, 2017; Cortés-Ramos ve diğ., 2021; Rani, 2019; Westergaard, 2016). Dijital mecrada aktivizm faaliyetlerinin geçmişi sosyal medyanın olmadığı, internetin daha tam olarak geliştirilip tüm dünya tarafından kullanılmadığı ilk ağ tecrübelerine kadar uzanmaktadır. Dijital aktivizm ve sosyal medya aktivizm kavramlarının arasındaki farkları ortaya çıkarabilmek adına ilk ağ tecrübelerinden günümüze kadar gerçekleşen aktivizm hareketlerine değinmek gerekmektedir.

İlk ağ tecrübelerinin gerçekleştiği zamanda ortaya çıkan ilk aktivizm hareketinin Vietnam Savaşı'na karşı çıkmak üzerine atılan e-postalar olduğu görülmektedir. 1970'li yılların başında ARPANET'in geliştirilmesi üzerine çalışan bilim insanları o dönemde, savaş karşıtı e-posta alışverişinde bulunarak yeni bir aktivizm türünün önünü açmışlardır. ARPANET döneminde gerçekleşen bir diğer olay da 1972-1974 yılları arasında gerçekleşen Watergate skandalıdır. ABD Başkanı Richard Nixon'ın istifasını etmesinde ve yaşanan olayların büyümesinde ilk ağ deneyimlerinin önemli etkisinin olduğu görülmektedir (Scholz, 2010: 18). İnternetin gelişiminde önemli bir adım olan Web 1.0 döneminde de dikkat çeken aktivizm etkinlikleri gerçekleşmiştir. Bu etkinliklerden ilki 1994 yılında Meksika'nın Chiapas Bölgesi için gerçekleştirilen küreselleşmeye karşı fikir birliği hareketidir. O dönemde Chiapas Bölgesi'nde yaşayan insanların haklarını savunabilmek için harekete geçen Zapatista Özgürlük Ordusu, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması'na karşı gerçekleştirdikleri aktivizm hareketinde interneti aktivizm amaçlı kullanmışlardır. Bu olay ilk 'internet gerilla hareketi' olarak da bilinmektedir (Tosuner, 2015). Web 1.0 döneminde gerçekleşen bir diğer aktivizm hareketi ise 1999 yılında Seattle'daki Dünya Ticaret Örgütü'ne yönelik yapılan hareketlerdir. Küresel ticaret anlaşmasını desteklemeyen insanlar, geleneksel aktivizm olarak bilinen sokak hareketlerini gerçekleştirerek tepkilerini göstermişlerdir. Bu süreçte aktivizm hareketlerini desteklemek adına web sitelerini (haber forumları) kurmuşlardır. Bu web sitelerinde sokak eylemlerine katılmayan ya da katılmak isteyip bilgi sahibi olmayan diğer potansiyel aktivistleri bilgilendirmeyi amaçlamışlardır (Sert, 2015: 34).

Web 2.0 dönemindeki aktivizm hareketlerine baktığımız en çok üzerinde tartışılan ve örnek verilen olayın Arap Baharı olduğu görülmüştür. 2010 yılında baş gösteren olaylar bilindiği üzere Tunus'ta başlamıştı. Ortadoğu'daki diğer ülkeleri de içine alarak, halkın otoriteye karşı olan isyanına ve mücadelesine dönüşmüştü. Bu olaylarda sosyal medya platformlarından Facebook ve Twitter oldukça önemli bir rol oynamıştı. Halkın haber almasını ve örgütlenerek büyük kitlelere dönüşmesinde etkili olmuştu (Aydemir, 2020: 132-133). Web 2.0 döneminde sosyal medya platformlarının önemli bir rol üstlendiği Türkiye'de gerçekleşen aktivizm hareketleri içinde de 2013'te gerçekleşen Gezi Parkı Olayları oldukça önemlidir. Yine 2016 yılında Türkiye tarihinde önemli bir yere sahip olan 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde de sosyal medya platformlarının işlevselliği dikkat çekmiştir. Öte yandan 2019 yılının aralık ayında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan, 2022 yılı itibarıyla de sürekli değişim gösteren Covid pandemisi hakkında küresel anlamda farkındalık ve bilinç oluşturmak adına, sosyal medya platformları üzerinden de aktivizm hareketleri gerçekleştirilmeye devam edilmektedir.

Bu konu başlığı altında değerlendirilen örneklerin hepsi için dijital aktivizm kavramı kullanılmaktadır. Fakat bu noktada şu soruların sorulması gerektiği düşünülmektedir:

- İnternetin ortaya çıkmadan önceki döneminde (ARPANET gelişim süreci) gerçekleşen aktivizm hareketleri ne kadar etkili olmuştur?
- Web 1.0 döneminde gerçekleşen dijital aktivizm olarak adlandırılan hareketler toplumu ne kadar etkilemiştir?
- Web 2.0 döneminde sosyal medya platformlarında gerçekleşen aktivizm hareketleri toplumu ne düzeyde ve nasıl etkilemiştir?

Yukarıda sıralanan bu sorular aslında dijital alanda gerçekleşen aktivizm hareketlerinin, dönemsel olarak sahip oldukları teknolojik yeterliliklerin aktivizm hareketlerinin etkisini farklılaştırdığını göstermektedir. Yani ARPANET döneminde gerçekleşen bir aktivizm hareketi ile sosyal medya döneminde gerçekleşen bir aktivizm hareketinin etki düzeyi aynı olmayacaktır. Bu durum da aktivizmin sürecini ve sürdürülebilirliğini etkileyecektir. Dolayısıyla dijital alanda gerçekleşen her aktivizm etkinliği için gerçek anlamda dijital aktivizm kavramını kullanmak ne kadar doğrudur? Bu soru üzerinde literatür çerçevesinde düşünülmesi gerekmektedir.

Günümüzde en çok sosyal medya platformları aktivizm etkinliklerinde kullanıldığı için bu çalışmada kavramlar arasında ayırımın yapılmasının gerekli olduğu düşünülmüştür. Literatürde de son yıllarda sosyal medya platformlarındaki aktivizm hareketlerini ele alan çalışmalarda sosyal medya aktivizm kavramının kullanılması (Chon ve Park, 2019; Gretzel, 2017; Langfield, 2017; Cortés-Ramos ve diğ., 2021; Rani, 2019; Westergaard, 2016) bu çalışmanın amacı için kuramsal temeli oluşturmaktadır.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal problemler baş göstermiş ve bireyler bu problemlerin çözümü için bir araya gelerek çeşitli eylemler gerçekleştirmiştir. Toplumsal hareketler olarak adlandırılan bu eylemler zaman içerisinde temel aldıkları konular bağlamında değişim göstermiştir. 1960 ve öncesinde gerçekleşen toplumsal hareketler eski olarak nitelendirilirken, 1970 ve sonrasındaki hareketler yeni olarak görülmüştür. Aktivizm kavramı ise 1970'li yıllardan sonra yeni toplumsal hareketler doğrultusunda bir araya gelen sıradan vatandaşların, hak ve adalet arayışları neticesinde konuşulmaya başlanan bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Toplumdaki herhangi bir problemi çözmek ya da var olan sistemi ideal hale getirmek, değiştirmek ve eşit haklara sahip olmak için savunma, baskı ve iletişim süreçlerini içeren bir kavram olarak bilinen aktivizm günümüzde dijital alanlarda gerçekleştirilmektedir.

Aktivizm hareketlerinin dijital alana taşınmasında, internetin gelişimi ve web teknolojilerinde yaşanan yeniliklerin oldukça önemli bir etkisi bulunmaktadır. Aktivizm hareketleri bu anlamda evrim geçirirken akademik mecrada farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlamalar içinde en çok kullanılanı dijital aktivizm kavramıdır. Nitekim dijital aktivizm kavramının çok genel bir anlam taşıdığı söylenebilir. Çalışma kapsamında değerlendirilen bir diğer kavram olan sosyal medya aktivizm ise daha spesifik olarak görülmektedir. Bu çalışmada verilen örnek aktivizm hareketleri de göz önüne alındığında, dijital aktivizm ve sosyal medya aktivizm kavramlarının aslında benzer görülmekle birlikte aynı etki düzeyini yansıtmadıkları dikkat çekmektedir. Çünkü iletişim teknolojilerinin gelişiminde dijital medyanın farklı basamaklar halinde büyümesi ve bu basamaklarda gerçekleşen aktivizm hareketlerinin toplumu değiştirme, etkileme ve farkındalık düzeylerini artırma durumları aynı seviyede olmamaktadır. Dolayısıyla aktivizm kavramının özü (değiştirme, etkileme, farkındalık vb.) düşünüldüğünde, dijital alanda gerçekleşen her aktivizm hareketi için gerçek anlamda dijital aktivizm demek ne kadar doğrudur sorusu bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Günümüzde sosyal medya platformlarının giderek popülerliğinin artması, bu platformları aktivizm hareketlerinin yeni mecrası konumuna getirmiştir. Bu durumda sosyal medya aktivizm kavramının konuşulmasının önünü açmıştır. Fakat sosyal medya platformlarında gerçekleşen bir aktivizm hareketi ile Web 1.0 döneminde gerçekleştirilen aktivizm hareketinin aynı düzlemde değerlendirilip her ikisine de dijital aktivizm kavramını kullanmak doğru olmayabilir. Dolayısıyla araştırmacıların sosyal medya aktivizm ile dijital aktivizm ayırımına dikkat etmeleri oldukça önemli görülmektedir.

Sonuç olarak, gelecekte dijital alanda aktivizm hareketlerini ele alacak çalışmaların, öncelikle dijitalin dönüşüm sürecini dikkate almaları gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda aktivizm hareketlerinin internet teknolojilerinin dönemleri doğrultusunda değerlendirilip adlandırılmaları çalışmaları daha tutarlı hale getirecektir. Nitekim yaşanan dijital çağdaki dönüşümler düşünüldüğünde, gelecekte dijital alandaki aktivizm hareketleri için farklı kavramların ve tanımların olacağı ön görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Afşin, M. (2021). *Sosyal medyada aktivizm*. <https://medium.com/@mtnafsn/sosyal-medyada-aktivizm-eea0d492a89> adresinden elde edildi. Erişim Tarihi:18.01.2022
- Allsop, B. (2016). Social media and activism literature review. *Social Psychological Review*, 18(2).
- Anderson, D.S. (1992). Identifying and responding to activist publics: A case study. *Journal of Public Relations Research*, 4(3), 152-165.
- Aydemir, A. (2020). *Toplumsal hareketler ve sosyal medya*. İstanbul: Kriter.
- Cammaerts, B. (2007). Activism and media. Bart Cammaerts & Nico Carpentier (Eds.), *Reclaiming the media: Communication rights and democratic media role* (s.217-224). Bristol, Chicago: Cambrian Printers.
- Cammaerts, B. (2015). Social media and activism. Robin Mansell & Peng Hwa (Eds.), *The international encyclopedia of digital communication and society* (s.1027-1034). UK: Wiley-Blackwell, Oxford.
- Chon, M-G., & Park, H. (2019). *Social media activism in the digital age: Testing an integrative model of activism on contentious issues*. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1077699019835896> adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 20.12.2021
- Cortés-Ramos, A., Torrecilla García, J.A., Landa-Blanco, M., Poleo Gutiérrez F.J., & Castilla Mesa, M.T. (2021). Activism and social media: Youth participation and communication. *Sustainability*, 13(10485), 2-13.
- Dağtaş, E. (2008). Medya ve demokrasi ekseninde tabandan yükselen çığlık: Sivil itaatsizlik üzerine bir değerlendirme. Erdal Dağtaş (Ed.), *Türkiye’de sivil itaatsizlik, toplumsal hareketler ve basın* (s.27-78). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dahlberg-Grundberg, M. (2016). *Digital media and the transnationalization of protests*. Sweden: Print and Media.
- Demiroğlu, E. (2014). Yeni toplumsal hareketler: Bir literatür taraması. *Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1), 133-144.
- Durmuş, S.B., & Gezgin, S. (2021). Yeni medyada toplumsal hareketler: Gündem belirleme kuramı çerçevesinde dijital aktivizm araştırması. Rezal Koç (Ed.), *Dijital aktivizm ağ toplumunda imaj, kimlik, gözetim* (s.31-67). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Foster, M.D., Hennessey, E., Blankenship B.T., & Stewart, A. (2019). Can "slacktivism" work? Perceived power differences moderate the relationship between social media activism and collective action intentions through positive affect. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 13(4).
- Garip, S. (2021). Demografik özelliklerin aktivist kimlik ve aktivizme bağlılık düzeyine etkisi: Üniversite öğrencileri üzerine nicel bir araştırma. *Yeni Düşünceler*, 15, 4-19.
- Gitlin, T. (2003). *Letters to a young activist*. New York: Basic Books.
- Gretzel, U. (2017). Social media activism in tourism. *Journal of Hospitality and Tourism*, 15(2), 1-14.
- Işık, G. (2015). *Sanaldan sokağa toplumsal hareketler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Işık, T. (2021). Yeni medya ve dijital aktivizm. Rezal Koç (Ed.), *Dijital aktivizm ağ toplumunda imaj, kimlik, gözetim* (s.111-137). Konya: Eğitim Yayınevi.
- İçli, G. (2015). Yeni toplumsal hareket teorileri üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish*, 10(4), 414-432.
- Karagöz, K. (2013). Yeni medya çağında dönüşen toplumsal hareketler ve dijital aktivizm hareketleri. *İletişim ve Diplomasi*, 1(1), 131-157.
- Karatzogianni, A. (2015). *Firebrand waves of digital activism 1994-2014*. New York: Palgrave Macmillan.
- Langfield, N. (2017). Social media activism is no joke. <https://www.queensjournal.ca/story/2017-10-27/lifestyle/social-media-activism-is-no-joke/> adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 26.11.2021
- Markoff, J. (1996). *Waves of democracy, social movements and political change*. Thousand Oaks, Calif: Pine Grove.
- Rani, M. (2019). *Social media activism: Its impact on real life*. https://www.researchgate.net/publication/331438569_social_media_activism_its_impact_on_real_life adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 05.01.2022.

- Ricketts, A. (2012). *The activists' handbook: A step-by-step guide to participatory democracy*. London: Zed Books Ltd.
- Scholz, T. (2010). Infrastructure: Its transformations and effect on digital activism. Mary Joyce (Ed.), *Digital activism decoded: The new mechanics of change* (s.17-31). New York: Idebate Press.
- Sergeevna, I.K. (2020). Web 1.0, web 2.0, web 3.0: Stages of development of web technologies and their impact on education. *Pedagogical Sciences*, 9(1), 19-21.
- Sert, N.Y. (2015). *Aktivizm toplumsal değişimin yeni yüzü*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Tani, E. (2019). Ağ toplumunda sokak aktivizminden dijital aktivizme geçiş. Harun Boztepe Taşkıran & Murat Mengü (Eds.), *Dijital aktivizm üzerine* (s.1-33). İstanbul: Der Yayınları.
- Taylor, A. (2016). Against activism. *The Baffler*, 30, 123-131.
- Tosuner, A. (2015). İnternet aktivizminde twitter'ın stratejik konumu. Selva Karakulakoğlu & Özge Uğurlu (Eds.), *İletişim çalışmalarında dijital yaklaşımlar* (s.236-252). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Tursi, A. (2017). Net-Activism and redefining democracy. Francesco Antonelli (Ed.), *Net-activism* (s.23-30). Roma: Roma TrE Press.
- Van Laer, J., & Van Aelst, P. (2010). Internet and social movement action repertoires. *Information, Communication & Society*, 13(8), 1146-1171.
- Westergaard, N. (2016). *Social media activism: Effective or slacktivism?*. <https://www.branddrivendigital.com/social-media-activism-effective-slacktivism/> adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 01.01.2022.
- Yang, G. (2009). *The power of the internet in China: Citizen activism online*. New York: West Sussex.
- Yıldırım, G. (2019). Aktivizm, medya ve yeni medya. Harun Boztepe Taşkıran & Murat Mengü (Eds.), *Dijital aktivizm üzerine* (s.63-103). İstanbul: Der Yayınları.
- Zimmermann, K.A., & Emspak, J. (2017). *Internet history timeline: From arpanet to the world wide web*. <https://www.livescience.com/20727-internet-history.html> adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 28.12.2021.